

Lucie Mazalová: Eschatologie v díle Jana Husa

Brno, Masarykova univerzita 2015. 370 s.

Lucie Mazalová sa venovala téme eschatológie v Husovom myslení už vo svojej štúdií z roku 2012, kde popisuje miesto a úlohu Antikrista v diele českého reformátora.¹ V tomto článku Mazalová všeobecne predstavuje túto eschatologickú tému a nadväzuje tak na staršiu tradíciu skúmania eschatológie v Husom diele.² V aktuálnej monografii jej autorka predstavuje viaceré eschatologické témy v Husom myslení, so zameraním na jeho vybrané kázania.

Husove kázania *Diligens dominum Deum*³ a *State succincti*⁴ sú prístupné v starej edícii z roku 1558 pochádzajúcej od luterána Matthia Flacia Illirica.⁵ Kázania *Spiritus nolite extinguere*,⁶ *Confirmate corda vestra*⁷ a *Dixit Martha ad Iesum*⁸ sa nachádzajú v kritickej edícii Anežky Schmidtovej.⁹ Predmetom skúmania sú aj Husove listy a zodpovedajúce časti Husovho Komentára k *Sentenciám*.

Publikácia Lucie Mazalovej je dielom filologičky a tomuto faktu zodpovedá i povaha knihy. Z hľadiska zamerania tohto textu pre filozofický časopis nemôžu byť predmetom tejto recenzie všetky oblasti danej publikácie. Mojm cieľom bude teda v rámci možnosti identifikovať z filozofického pohľadu najzaujímavejšie časti a podrobiť ich bližšej analýze.

1 Mazalová, L., Role Antikrista v díle Jana Husa. *Církevní dějiny*, 5, 2012, č. 9, s. 94–101.

2 Pozri napr.: Nechutová, J., Hus a eschatologie. *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada archeologicko-klasická*, 17, 1968, č. 13, s. 179–188.

3 Ide o kázanie na evanjeliový verš Mt 22,37: „Milovať budeš Pána, svojho Boha, celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou myslou!“

4 List Efezanom Ef 6,14: „Stojte teda: bedrá si prepášte pravdou.“

5 *Ioannis Hus, et Hieronymi Pragensis confessorvm Christi Historia et monumenta*. Ed. M. Flacius Illyricus. Impressa Noribergæ, In Officina Ioannis Montani & Vlrici Neuberi 1558.

6 Prvý list Solúnčanom 1Sol 5,19: „Ducha neuháňajte.“

7 Jakubov list Jak 5,8: „Buďte aj vy trezliví a posilnite si srdcia, lebo Pánov príchod sa približuje.“

8 Evanjelium podľa Jána Jn 11,21: „Marta povedala Ježišovi: ‚Pane, keby si bol býval tu, môj brat by nebol umrel.‘“

9 M. Hus, J., *Positiones. Recommendationes. Sermones. Universitní promluvy*. Ed. A. Schmidová. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1958.

Prvá kapitola s názvom „Pojem eschatologie a studium eschatologie Husovy“ sa v krátkosti venuje predstaveniu pojmu eschatológie zo systematického a dejinného hľadiska a náčrtu štúdia Husovej eschatológie.

Druhá kapitola „Dosavadní studium Husovy eschatologie“ rekapituluje systematické skúmanie Husovej eschatológie, ktoré začalo na počiatku 20. storočia. Mazalová oceňuje najmä prínos Vlastimila Kybala v tretej časti jeho rozsiahleho diela o Janovi Husovi¹⁰ a Amedea Molnára. Autorka potom predstavuje i súčasnejšie príspevky k skúmaniu eschatológie v Husovom myslení a medzi inými spomína i príspevky teológa Zdeňka Kučera.¹¹ Mazalová veľmi správne upozorňuje, že „podkladom pro tyto studie jsou materiály zesnulého dogmatika Husovy československé bohoslovecké fakulty Zdeňka Trtíka, s jehož názorem se Kučera ztotožňuje“ (s. 28; všetky stránkové odkazy v zátvorkách sa vzťahujú k recenzovanej publikácii). Ide najmä o Trtíkove štúdie zo sedemdesiatych rokov 20. storočia.¹² Snahou uvedených štúdií oboch teológov je zosúladiť Husovu deterministickú náuku o predestinácii s reformných zámerom jeho bohatej kazateľskej činnosti, a ukázať tak zmysel spásno-dejinného procesu a v konečnom dôsledku aj dynamické chápanie samotnej predestinácie. Východiskom týchto interpretácií by mal byť Husov príklon k aristotelovskej metafyzike, konkrétne k učeniu o látke a forme, ktoré takéto dynamické chápanie aktualizácie milosti v živote človeka umožňuje.¹³ Nie je možné na tomto mieste polemizovať s týmto názorom, avšak Mazalová sama na ďalších miestach svojej publikácie upozorňuje na problém nekonzistentnosti Husovho myslenia v súvislosti s problematikou predestinácie, a preto sa ešte k tomuto problému v texte vrátim.

Metodológia práce je popísaná v nasledujúcej časti, pričom popri menej problematických metódach analýzy a komparácie je najvýznamnejšou metódou hermeneutika. Autorka vhodne upozorňuje na problematickosť tejto metódy, ktorá sa ukazuje najmä pri práci s historickými textami. Osobitne oceňujem, vzhľadom na konečný zámer práce, odlíšenie integratívnej a rekonštrukčnej hermeneutiky¹⁴ a zároveň reflexiu nad možnosťami rekonštrukcie historického textu.

10 Kybal, V., *M. Jan Hus. Život a učení II. Učení III.* Praha, Nákladem Jana Laichtera 1931, s. 297–321.

11 Kučera, Z., *Ekleziologický výklad posledního soudu – pokus o porozumění Janu Husovi.* In: Lášek, J. B. et al. (ed.), *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi.* Praha, Česká křesťanská akademie – Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy 1995, s. 147–153; Kučera, Z., *Husova nauka o predestinaci.* In: Drda, M. – Holeček, F. J. – Vybíral, Z. (ed.), *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Ústí nad Labem, Albis International 2001,* s. 209–218.

12 Pozri napr. Trtík, Z., *K otázce filosofického realismu Husova.* *Theologická revue*, 4, 1971, č. 3–4, s. 65–73; Trtík, Z., *K Husovu pojetí víry.* *Theologická revue*, 5, 1972, č. 6, s. 157–165; Trtík, Z., *K Husovu učení o církvi.* In: Kučera, Z. – Butta, T. (ed.), *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku.* Praha, Církev československá husitská 2012, s. 39–49 (štúdia pôvodne vyšla v roku 1972 v *Theologickej revue*).

13 Trtík, Z., *K Husovu učení o církvi, c.d.,* s. 47

14 Možno nie je nevhodné uviesť myšlienku Stanislava Sousedíka o rozdiel medzi integratívnu a rekonštrukčnou hermeneutikou: „Zatímco v rekonstruktivní hermeneutice jde o to,

Vo štvrtej kapitole si autorka všíma dejinný kontext vzniku a pôsobenia Husovej eschatológie. Poukazuje najmä na veľký význam Lombardovej eschatológie, ktorá sa v roku 1215 na IV. lateránskom koncile stala oficiálnou doktrínou tejto časti teológie. Mazalová upozorňuje na to, že aj v prostredí Čiech bolo tým, čo odlišovalo oficiálnu eschatológiu od tej heretickej, práve to, že tá druhá si všímala i stav samotnej Cirkvi – a i v nej nachádzala stopy blízkeho konca. Z filozofického pohľadu je zaujímavá aj zmienka o rôznej miere vplyvu Joachima z Fiore na predhusitskú, husitskú a táborskú eschatológiu, pretože modifikácie jeho učenia možno nájsť aj širších súvislostiach konceptov Vica, Hegela či Comteho. V rámci tejto kapitoly sa autorka venuje i filozofickému pozadiu Husovej doby a snaží sa identifikovať možné vplyvy. Hoci cieľom tejto časti práce nebola detailná analýza filozofických východísk, textu by určite prospelo, ak by autorka pracovala s bohatšou i novšou interpretačnou literatúrou.

Na jednej z častí Husovej eschatológie, ktorou je už skôr spomenutá teória predestinácie, je možné identifikovať filozofické motívy, ktoré stáli za jej akceptovaním. Iste, základným východiskom bolo augustínovsko-viklefovské učenie. Avšak i v jadre tohto učenia stojí koncepcia *filozofického boha*, ktorú si kresťanská filozoficko-teologická tradícia prisvojila z filozofie antickej. Jej určujúce prvky možno nájsť v najstaršej gréckej filozofii, ale jej motívy rozvíjali i Platon, Aristoteles či neskôr Plotinos. Náboženský Boh tak prispôsobuje svoju podobu bohu filozofov, dokonalému jestvujúcnu, a takýmto spôsobom získava vlastnosti,¹⁵ ktoré umožňujú formulovať i teóriu predestinácie. Vplyv aristotelizmu, o ktorom autorka v tejto súvislosti hovorí (s. 84–88), je v tomto prípade nezanedbateľný. Tieto skutočnosti potom pomáhajú vysvetliť nekonzistentnosti, ku ktorým v Husovom diele dochádza a na ktoré Mazalová na patričných miestach upozorňuje.

Počnúc piatou kapitolou sa v knihe začínajú už analýzy konkrétnych kázaní, listov či iných častí Husovho diela s prihliadnutím na dejinný kontext ich vzniku a pôsobenia. Štruktúra týchto analýz je podobná. Autorka si najprv všímá pojem a úlohu Antikrista v konkrétnych textoch, funkciu *oného sveta* v Husovej eschatológii

subjektivitu interpreta, trebaže se její zásadní význam nepopírá, vpsledku ve prospěch předmětu neutralizovat, jde v integrativní hermeneutice v určitém smyslu o pravý opak: subjektivita interpreta je tu vlastním cílem aktualizace, je tím, oč v procesu porozumění nakonec jde.“ Sousedík, S., *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, Triton 2008, s. 80.

15 K filozofickému chápaniu Boha u Husa pozri napr.: *Spisy M. Jana Husi*. Č. 4–6. *Super IV Sententiarum*. Ed. V. Flajšhans. Praha, Nákladem Jaroslava Bursíka 1904, s. 13; I., A. Inceptio: „Unus Deus simplex, inensus, eternus, inmutabilis, omnipotens, omnisciens, omnivolens, summe bonus et ineffabilis.“ Tamže, s. 395; III., dist. II: „Sancta Ecclesia Deum unum creatorem omnium visibiliū et invisibiliū esse ex scriptura convincit, ymmo et ratio philosophica probat, quod ab uno principio omnia dependent, ut patet in multis locis Philosophie tam Naturalis, quam Metaphisice.“ Ďalej citované ako *Super IV Sententiarum*. K dôsledkom tohto konceptu boha v Husovej ekleziológii pozri: M. Hus, J., *O cirkvi*. Přel. F. M. Dobiáš – A. Molnár. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1965, s. 40–41.

a ďalšie motívy súvisiace s konkrétnym dielom. Ako už bolo naznačené, ďalej si budem všímať najmä filozoficky významné a problematické časti.

Hneď pri prvom analyzovanom kázaní *Diliges dominum Deum* Mazalová upozorňuje na spomínaný problém teórie predestinácie. Pri opisovaní Husovho chápania Cirkvi Mazalová konštatuje: „Husa vôbec neznepokojuje, že osud cirkve, ktorou nazýva praedestinatorum universitas, závisí z určitého ľudského hľadiska i na dobrém jednaní ľudí, že jednotlivé časti takej cirkve definuje práve vo vzťahu k ľudskému jednaní“ (s. 141). Vzápätí upozorňuje práve na Kučerovu dynamickú interpretáciu predestinácie (s. 143). Autorka si všíma v tejto súvislosti i chápanie predestinácie v Husovom Komentári k *Sentenciám* a upozorňuje, že Hus sa tu snaží zosúladiť náuku o predestinácii s aktivitou a slobodnou vôľou človeka: „Vzhľadom k účelu je predestinácia podporovaná ľudským skutkom“ (s. 146). No ak sa pozrieme na dané miesto Husovho Komentára, je zrejme že determinizmus bezčasového Božieho rozhodnutia o spásy či zatratení je prvoradý.¹⁶ Výsledok tejto Husovej snahy však nie je príliš presvedčivý: „Hus zde staví dvě kardinální teologické myšlenky vedle sebe takovým způsobem, že se mně alespoň prozatím nedaří v jeho výročích nalézt jednoznačné vysvětlení a naprosto otevřeně skepticky říkám, že Husův způsob uvažování a zejména výkladu takových otázek příliš neslibuje nalézt u něj jednoznačnou odpověď ani v jiných dílech a že je to právě tento způsob, který neřešitelné otázky vytváří. Hus chce za každou cenu upozornit na dva zásadní teologické principy, uvést je do praxe, ale děje se to (nielen – dopl. J.D.) na úrovni kazatelství bez smyslu pro detail a důslednou logickou konzistentnost“ (s. 147).

Paradoxne táto situácia vzniká, keď si porovnáme ďalšie Husovo kázanie *Stae succincti*, v šiestej kapitole Mazalovej knihy, a pozrieme sa na pozitívne motivácie, ktorými sa Hus snaží zapôsobiť: „Bolo povedané, že pokorne zmýšľajúcim bola ukázaná dôstojnosť Kristovej služby, ťažkosť boja a slávna schopnosť víťazstva, ktorou Kristovi vojaci unikajú pred všetkým zlom, vlasy sa im z hlavy nestratia, bez straty získajú stonásobok, budú dôstojne stáť pred synom človeka a v pokore sa

16 *Super IV Sententiarum*, c.d., s. 168–169; I., dist. XLI: „Pro isto sciendum est, quod predestinatio, ut dictum est, tria inportat, sc. propositum eternum de salute predestinati, 2° collationem gratie in presenti, 3° collationem glorie in futuro. (Predestinatio ergo, quantum ad 1^m, causam meritoriam non habet, ymmo nec causam motivam. Sed quantum ad 2^m habet causam dispositivam. Nam homo, disponens se ex intencione ad suscipiendam gratiam, meretur de congruo: dicit enim Saluator Magdalene peccatrici Luce 7: ‚Remittuntur ei peccata multa‘. Ecce remissio peccatorum, quam immediate consequitur gratie collatio. Et subdit pro causa: ‚quoniam dilexit multum‘. Item quantum ad 3^m predestinatio habet causam meritoriam. Nam dicit Saluator Matthei 19: ‚Si vis ad vitam ingredi, serva mandata!‘) Servare enim mandata Dei est mereri vitam eternam et sic predestinacionis gloriam. Fides eiam universaliter canit, quod, qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam. Sed quia predestinatio originaliter in primo consistit, sc. in proposito eterno Dei de salute alicuius, sed efficacia eius in duobus postremis, ideo meritum hominis non potest dici simpliciter causa predestinacionis, sed solum quoad finem principaliter, qui est vita eterna.“

ujmú svojich duší“ (s. 177).¹⁷ Podobná situácia sa opakuje i v kázaní *Spiritum nolite extinguere* (s. 187), ktoré Mazalová analyzuje v siedmej kapitole.

V desiatej kapitole Mazalová upozorňuje na zdôrazňovanie smrti v kázaní *Confirmate corda vestra*, kde Hus využíva pasáž z diela nemeckého autora Nikolausa von Bibru.¹⁸ V súvislosti smrti autorka ďalej píše, že „jediné, čo z pozemského života pretrvává, čo svým spôsobom zasahuje až za hranici smrti, je jednaní. Jeho hodnota je trvalá, a jednaní má proto jediný skutočný význam v konečnom živote“ (s. 266). Dôraz na konanie však opäť vyznieva zvlášťne v súvislosti s teóriou predestinácie. Zásluhovosť a zmyslupnosť pozemského konania Hus zdôrazňuje aj v nasledujúcom texte, pri interpretácii verša z Knihy Ekleziastikus,¹⁹ kde hovorí o tých, ktorí sú „bezstarostní, ktorí nedúfajú vo svojej zásluhy“.²⁰ Podobne sa o aktivite v otázkach spásy hovorí i pri kázaní *Dixit Martha ad Iesum* (s. 271).²¹

Na záver autorka formuluje, že Husova eschatológia nie je apokalyptická ani chiliastická, ale je spojená s moralistikou. S tým súvisí i celkové hodnotenie jeho eschatológie ako pozitívnej, s cieľom motivovať ľudí k dobrému pozemskému životu. Publikácia Lucie Mazalovej tak predstavuje dôležitý prínos k zložitému transdisciplinárnemu výskumu života a diela Jana Husa, ale i časti českej reformácie. Pri tak zložitom predmete skúmania, akým postava Husa a česká reformácia sú, čiastkové výskumy často pomáhajú odhaľovať i skutočnosti, ktoré neboli ich primárnym cieľom.

Juraj Dragašek

17 V prípade kázaní, ktoré sú dostupné iba z Illyricovej edície, citujem priamo z knihy Lucie Mazalovej. „Iam dicta humiliter considerantibus ostensa est Christi militiae dignitas, pugnae eius gravitas et victoriae utilitas gloriosa, per quam Christi milites omnia mala effugient, capillum non perdet de capite, sine damno centuplum accipient, stabunt digni ante filium hominis et in patientia suas animas possidebunt.“

18 Hus, J., *Confirmate corda vestra*. In: M. Hus, J., *Positiones. Recommendationes. Sermones. Universitní promluvy*, c.d., s. 122: „Mors est ventura, que non curat tua iura. Mors est ventura, que non vult dare tempora plura. Mors est ventura, nec prece nec precio fugitura. Mors est ventura, quam non fugat potentia dura. Mors est ventura, quid fiet de prepositura? Mors est ventura, que dissipabit beneficia plura. Mors est ventura, quam non excuciet et papatura. Mors est venturam que caput quaciet et tua crura. Mors est ventura, non fac, que scis nocitura. Mors est ventura, fac, que sunt Deo placitura. Mors est ventura, transibis ad altera iura.“

19 Sir 41,1–2: „Ó smrť, aká trpká je spomienka na teba pre človeka, ktorý spokojne požíva bohatstvo svoje; pre takého, čo žije si bezstarostne, ktorého cesty sú hladké vo všetkom a ktorý má ešte dost' sily, aby (s chuťou) jedol.“

20 Hus, J., *Confirmate corda vestra*, c.d., s. 122: „Ociosis, qui de meritis suis non confidunt.“

21 Pozri napr.: Hus, J., *Dixit Martha ad Iesum*. In: M. Hus, J., *Positiones. Recommendationes. Sermones. Universitní promluvy*, c.d., s. 165–166.